

KURTULUŞ SAVAŞI KOŞULLARI

Türk Milleti Mondros Mütarekesi sonrasında tarihinin en büyük tehdit ve tehlikeleriyle yüzyüze kaldı. En acılı, en felaketli günlerini yaşadı. Bu bunalım dönemini aşabilmesi için mevcut koşullar umut vermiyordu. Elindeki bütün savunma vasıtaları alınmakta ve alınmış bulunuyordu. Bu durumda akıl ve mantık ölçüleriyle doğru bir çözüm üretmek, bir kurtuluş çaresi bulabilmek olası görünmüyordu. İşte Türk Milleti hemen herşeyin bitmiş gibi görüldüğü bir sırada üstün bir bilinçle kendisine biçilmek istenen kadere rıza göstermedi. Üzerinde oynanmak istenen tüm oyunları bozan, düşmanlarını hayal kırıklığına uğratan olağanüstü bir dinamizm sergiledi. Bu başarı kuşkusuz temelde Türk kahramanlığına yüksek Türk kültürüne dayanıyordu. Ancak bunda milletimizin en çok ihtiyaç duyduğu bir sırada Atatürk gibi milli bir kahramanı bağrından çıkarabilmesi de çok önemli bir etken olmuştur. Oysa tarihin milletleri içine düştükleri bunalım dönemlerinden çıkaracak kahramanları yaratmakta cömert davrandığı söylenemez. Burada tarihin Atatürk gibi bir önderi sahneye çıkarmış olmasını bir tesadüf, bir şans olarak görmemek, Türk milletinin bağımsız yaşama hakkını teslim etmesi olarak görmek gerekir. Çünkü tarihin yaşama kabiliyeti olan bir milletin hakkını inkar ettiği görülmemiştir. Burada Atatürk başarılarını her fırsatta vurguladığımız bir birey olmaktan çok, Türk Milleti'nin üstün niteliklerini kendi şahsında birleştirmiş bir önderdir. Dolayısıyla Atatürk'e duyduğumuz sevgi ve saygıyı gerçekte Türk Milleti'nin geçmişine kültürüne, kahramanlığına, zekasına, çalışma ve ilerleme azmine, yüksek insani niteliklerine karşı beslenen duygular olarak kabul etmek gerekir. Bu genel girişten sonra şimdi de asıl konumuza geçiyor, ilk olarak bir kurtuluş mücadelesi vermek mecburiyetiyle karşı karşıya kalan Türkiye'nin ülke ve millet olarak içinde bulunduğu siyasi, askeri, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullara ilişkin saptamalar yapmak istiyorum.

Saltanat ve Hilafet makamını işgal eden VI. Mehmet Vahdettin Atatürk'ün nitelemesiyle soysuzlaşmış, şahsını ve yalnız tahtını emniyete alabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta, hayatını ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmemekteydi. Sanıyorum şimdi sıralayacağım bazı örnekler Atatürk'ün bu saptamasının ne kadar yerinde olduğunu gösterecektir. 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusan'ı bir iradeyle fesheden padişah bunun gerekçesini Başkatibi olan Ali Fuat Bey'e (Türkgeldi) şöyle açıklamıştı: <<Fuat Bey sizden sır çıkmaz. Ecnebler bu Meclis-i Mebusan'ı müntehip addetmiyorlar, siz hakk-ı hayatınızı muhafaza için faaliyet göstermelisiniz. Eğer lazım gelen faaliyeti gösteremezseniz hattı hayatınızı da iskat etmiş olursunuz diyorlar. Binaenaleyh yapılacak şey Meclis-i Mebusan'ı feshetmekten ibarettir.>> İngilizlerin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmeleri üzerine Meclis-i Mebusan'dan bir kurul kendisini ziyaret ederek milletin başına geçmeye davet etmişler, ayrıca Rauf Bey Meclis-i Mebusan kararı olmadan herhangi bir milletlerarası belgeyi imzalamaması dileğini arz etmişti. Padişahın cevabı şöyle olmuştu: <<Beyefendi, ortada bir millet var, koyun sürüsü!...İdaresi için bir çoban lazım. O da ben'im.>> Üstelik kurul sarayın kapısından çıkarken padişah İngiliz rahibi Frew'i harem-i humayunda kabul etmişti. Bu İngiliz casusu, İngiliz siyasetinin uydusu olan padişahı avucunun içine almıştı. Yine Salih Paşa Hükümetinin 2 Nisan 1920'de istifası üzerine dördüncü kez eniştesi Damat Ferit Paşa'ya hükümeti kurma görevini vermiş, karşı çıkanlara <<Ben istersem Rum patriğini, Ermeni patriğini, hamambaşını da sadarete getiririm>> cevabını vermişti. Kaldı ki bütün bunlar bir yana ileride daha büyük kötülüklerine değineceğimiz Padişah Vahdettin'in hainliği T.B.M.M. ce de tescil edilmişti. Örneğin Antalya Mebusu

Rasih Hoca kendisine Muzıruddin, Mazhar Mufit Bey ise Vehimeddin sıfatlarını vermişler, Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü de padişahı şeytandan ve L.George'dan daha alçak biri olarak nitelemiş, ayrıca bütün müslümanların onu taşlamalarını önermişti. Bütün bu ifadeler meclis genel kurulundan karşı bir tepki almamıştı.

Milli Mücadele dönemi İstanbul Hükümetleri denilince, olumsuz imajıyla ilk akla gelen Damat Ferit Paşa ve kurduğu hükümetlerdir. Damat Ferit Hükümeti de yine Atatürk'ün ifadesiyle aciz, haysiyetsiz, korkak, sadece padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını koruyabilecek herhangi bir duruma razı bulunuyordu. Damat Ferit Paşa resmi beyanatında doğu illerinde geniş bir Ermenistan özerkliğinden söz ettiği gibi, Paris'te güney sınırimızın Toroslar olabileceğini söylüyordu. Hatta Damat Ferit Paşa son zamanlarda hükümetin korunmasını da yabancılara bırakmıştı.

Askeri durumumuza gelince ordular terhis edilip askerler evlerine gönderilmiş, her tür silah ve cephaneleri düşmanın gözetiminde belli başlı yerlerde depo edilmişti (İzmir, Manisa, Bandırma, Çanakkale, İstanbul, İzmit). Milli hareket başladığında bunların bir kısmı denize dökülmüş veya diğer yöntemlerle yok edilmişti. Boğaz tahkimatındaki toplar dinamitlerle parçalanmıştı. Mondros Ateşkesi yapıldığında 400 000 mevcutlu ordu kısa sürede 50 000 in altına düşmüştü. Kadroları boşalmış haldeki 20 tünden biri İzmir'de Yunanlılarca dağıtılmış, dört tümen de İstanbul ve Trakya'da kalmıştı. Buna göre Kurtuluş Savaşı başladığında Anadolu'daki ordu mevcudu 30-35 bin düzeyindeydi. Donanma tümüyle düşmanın gözetimindeydi. Yavuz önce İzmit körfezinde, daha sonra Tuzla'da gözetiminde tutulmuş, Turgut Reis ve Hamidiye Halic'e çekilerek kıçtan kara ettirilmişti. Dört yıllık Birinci Dünya Savaşında 300'ü aşan uçak, en az 100 pilot ve gözetleyiciden kurulu uçuş gücüne rağmen, Kurtuluş Savaşı başlangıcında uçabilen tek uçağımız bulunmuyordu. İtilaf Devletlerinin Yeşilköy'den alıp götürdükleri havacılık malzememizin değeri 100 milyonu buluyordu.

1914 sayımında Anadolu'da 11 milyon, Trakya'da 630 bin nüfus sayıldığına göre, Türk nüfus 8 milyon dolayındaydı. Anadolu'da sadece kadınlar, yaşlılar ve çocuklar yaşıyordu. Bir çok köyde muhtarlık ve ihtiyar heyeti üyeliği görevini kadınlar yapıyor, aşar veriyorlardı. 18-35 yaş erkek nüfusta büyük bir gedik açılmıştı. Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi Tokuçlar köyünden askere giden 70 kişiden dönen olmadığını, kendi köyünden giden 150 kişiden 15 kişinin döndüğünü söylemişti. Türkiye, Avrupa'da bir dullar ve yetimler ülkesi olarak anılıyordu. Diğer taraftan bu 8 milyon civarındaki nüfusun bir bölümü de işgal bölgelerinde yaşıyordu. İşgale pek uğramamış, dolayısıyla kurtuluş mücadelesinin asıl yükünü çekme konumundaki İç Anadolu ve Doğu Anadolu milli geliri en düşük (771 kuruş) bölgelerdi. Köy ekonomisi büyük bir sarsıntı geçiriyor; toprağın büyük bölümü işlenemiyor, tohum, tarım araçları ve koşumluk hayvan bulunamıyordu. Ülke ekonomisi tümüyle yabancı şirket ve bankalarca kontrol ediliyor, hemen tüm tüketim malları ve hizmet ihtiyacı yabancı şirketlerce karşılanıyordu. Batı Anadolu'daki fabrika ve imalathaneler ya yıkılmışlardı, ya da işgalciler için çalışıyorlardı. Çalı süpürgesi, ağaç kaşık ve tahta taraklara kadar her şey dışarıdan geliyordu. Yol bir hasretti. Demiryolları genelde düşman elindeydi. Taşıma tarifelerinin anormal düzeyde oluşundan Anadolu çiftçisi buğdayını pazara ulaştırılamıyor, İstanbul fırınlarında Kanada buğdayından ekme pişiriliyordu. Karayolları ise uzun yıllar kullanılan güzergahların yola dönüştüğü kervan ve tekerlek izlerinden ibaretti. Kamu görevlilerine uzun süredir maaş ödenemediğinden hizmetler, özellikle eğitim felce uğramıştı. B.M.M. nin açıldığı günlerde Ankara'da öğretmenler

grevde bulunuyorlardı. Ülkede büyük bir nitelikli işgücü açığı mevcuttu. Beceri gerektiren tüm işler düşmanın istismarına açık olan gayri müslimlerin tekelindeydi. Cephe ziyaretine giden mebuslardan İzmit Mebusu Hamdi Namık Bey B.M.M. deki bir konuşmasında: <<Paşa Hazretlerini Uşak'a cepheye götüren trenin makinistinin Rum, ateşçisinin Ermeni olduğunu öğrendim. Fakat tren hareket etmişti. Bunlar cüretkar davransaydılar, bizi Eynay istasyonu yerine son sürat düşman kucağına atabilirlerdi>> demişti. Atatürk, Konya'da ordunun nalbant ihtiyacını karşılamak üzere açılan okulun açılış ve diploma törenine (3 Nisan 1922) katılmış, bundan duyduğu mutluluğu dile getirmişti.

Birinci Dünya Savaşı'nda Rus işgaline sahne olmuş doğu bölgelerimizin durumu içler acısıydı. Açlıktan at ve merkep leşleri için kavga eden insanların hergün yüzlercesi ölüyordu. Kar yağmadan ot ile beslenen insanların, kar yağdıktan sonra, o imkanları da kalmıyordu. Eline bir avuç un geçiren kendisini şanslı sayıyordu. 1919 yılı yazında Giresun sokaklarında hareket halindeki iskeletler deri ve kemikten ibaret kollarını uzatıyor, her tarafı derin iniltiyle dolduruyorlardı. Belediye Başkanı açlıktan sokaklarda ölenlerin cesetlerini naklettirmeye belediye gelirlerinin yetmediğini söylemişti. Trabzon rıhtımında paçavralara sarılmış binlerce kadın ve çocuk vapurdan boşaltılan çuvallardan dökülen tahıl tanelerini toplamak için yarışıyorlardı. Onbinlerce insan aç ve sefil sokaklarda yatıyor, bazıları hayvan dışkılarındaki arpa tanelerini ayıklıyorlardı. Bir kısım insanlar da yarı çıplak durumda olduklarından Trabzon dışındaki hendeklerde barınıyor, kendilerini göstermemeye çalışıyorlardı. Sıtma, frengi ve ispanyol nezlesi insanları kırıp geçiriyordu. Diğer taraftan dahili yönetimin kötülüğünden kaynaklanan dramlar da yaşanıyor. Örneğin muhaceretten dönmüş , geçimini güçbela sağlamış, savaşta üç evlat kaybetmiş, 12 yetimini besleyen bir kadından aşâr alabilmek için ahırdaki tek danasını satmışlardı. Sonuç olarak belirtmeye çalıştığımız bu tablo karşısında Avrupa'nın Türkiye'yi aşırı kan kaybından ölmek üzere olan, başında son duası yapılan ağır bir hastaya benzetmesi pek de haksız sayılmazdı.

Şimdi de bu tablo içinden doğacak milli gücün başetmek ve üstesinden gelmek zorunda olduğu işgalci devletlerin, onların taşeronluğunu üstlenenlerin ve nihayet içimizdeki düşmanın durumuna bir göz atmak gerekir. Bilindiği gibi İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesini daha I. Dünya Savaşı yıllarında hazırladıkları gizli paylaşma projelerini gerçekleştirebilmelerine imkan sağlayacak şekilde hazırlamışlar ve mütarekenin ardından da uygulamasına geçmişlerdi. Çanakkale Boğazı'ndaki mayınların temizlenmesinden sonra aralarında Yunan gemilerinin yer aldığı büyük bir itilaf donanması İstanbul'a gelmiş, donanmadan karaya 35 000 kişilik bir kuvvet çıkarılmıştı. Boğazlar bölgesinde müttefiklerin 100 000 kişilik kuvvetleri bulunuyordu. Ayrıca Trakya'da da işgal kuvvetleri vardı. İngilizler Musul'u, ardından Urfa, Maraş ve Antep'i işgal etmişlerdi. İngiltere dünyanın en önemli su geçitlerinden olan Boğazları uzun vadede kontrol etmek istemekteydi. Ayrıca İzmit, Eskişehir, Afyon, Samsun ve Merzifon'a kuvvetler sevk etmişlerdi. İngiliz propogandası İngilizlerin, Türkleri Rum ve Ermenilere karşı koruyacağını söylüyordu. İngilizler, padişahı ve Damat Ferit hükümetini de elde etmişlerdi. Padişah 24 Kasım 1919 da huzura kabul ettiği İngiliz siyasi temsilcisine, en fazla İngiliz milletinin hoşuma gitmesi ve ona hayranlığım bana babamdan mirastır demişti. Ayrıca Hürriyet ve İtilaf Partisiyle, bu partinin adeta yan kuruluşları olan İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Kürdistan Teali Cemiyeti, İslam Teali Cemiyeti ve Askeri Nigeşban Cemiyeti gibi örgütler İngiliz himayesini kurtuluş çaresi olarak görmüşler, dolayısıyla milli bilinci boğmak ve ülkede karışıklıkları ve

ayaklanmaları teşvik etmek suretiyle kurtuluş mücadelesine büyük zararlar vermişlerdi. Örneğin Hürriyet ve İtilaf Partisi Kuvayı Milliye'yi sabun köpüğünden farksız bir hareket olarak nitelemiş, Müdafaa-i Hukukçuları cinayet komitesi ve türediler gurubu olarak ilan etmişti. İslam Teali Cemiyeti Kuvayı Milliyecilere maskaralar olarak hitabetmiş, bu hareketlerin bir isyan, Mustafa Kemal'in de eşkiya olduğunu iddia etmişti. Bu cemiyetin bildirimleri Yunan uçaklarınca atılmıştı. İngiltere'yi kurtuluş çaresi olarak görenler adeta: <<Biz cezayı hak ettik, fakat bizi eski dostumuz İngiltere cezalandırsın>> anlayışında görünüyorlardı. Oysa İngiltere Başbakanı Avam Kamarasında Sevr taslağı görüşülürken: <<Türkiye'nin sahneden silinmesinde bizim için üzülecek bir şey yok>> demekteydi.

Fransızlar, Urfa, Antep ve Maraş'ı İngilizlerden devralmışlar, ayrıca dokuma sanayilerinin hammadde deposu olarak gördükleri Çukurova'yı işgal etmişlerdi. Ermenistan vaadiyle kandırabildikleri Ermenilerden silahlı birlikler kurmuşlardı. Fransızlar, Adana'da halktan işgalden memnun olduklarına, Ankara hükümetini istemediklerine dair onay istemişler, karşı çıkanlara işkence yapmışlardı. Kendi paralarıyla Ferda adlı bir gazete çıkartmışlar, işbirlikçi çevreleri yüksek memuriyet görevleriyle ödüllendirmişlerdi. Yine güneydoğuda Amerikan kolejlerini toplar yerleştirmek suretiyle hareket üssü olarak, bazen de askeri anbar olarak kullanmışlardı. Zonguldak Ereğli'sinde hastaneyi kırıp dökmüşler, burayı da mevzi olarak kullandıkları gibi, deniz fenerini de söndürmüşler, hatta kullanılmaz hale sokmuşlardı. Buna karşılık az da olsa Fransız himayesini kurtuluş çaresi olarak görenler de olmuştu.

İtalyanlar ise Antalya, Konya, Bodrum, Fethiye, Marmaris ve Kuşadası'nı işgal etmişler, Trablusgarp Savaşı öncesinde yaptıkları gibi halkı elde etmeye dönük bir politika izlemişlerdi. Dispanserler açmak, çocuklara hediyeler dağıtmak, yolları onarmak, krediler vermek, Yunan işgalinden kaçanlara yardımcı olmak bu türden davranışlardı. Yine bu çerçevede olmak üzere Türkiye'de Wilson İlkelerinden etkilenen aydın bir kesimin Amerikan mandasını ısrarla bir kurtuluş çaresi olarak sunduğunu, bunun da milli gücü zaafa uğratabilecek bir fikir olduğunu vurgulamak gerekir. İşgalciler safında üzerinde önemle durulması gereken bir ülke de kuşkusuz Yunanistan'dı. Bilindiği gibi gençliğinden beri Megali İdea tutkunu olan E. Venizelos'un başında bulunduğu Yunanistan, İtilaf Devletlerinin jandarmalığı rolünü üstlenmiş ve Yüksek Konsey'in onayıyla bir Yunan Ordusu 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkarılmıştı. İşgal günü İngiliz Amirali Caltrople, burasının bir Türk yurdu olduğunu anlatmak üzere gelen kurula: <<-Siz mağlup olduğunuzu bilmiyormusunuz. Mağluplar her şeye katlanacaklardır>>. Cevabını vermişti. O gün İzmir'de yapılan katliamı bir Rum gazetesi şöyle haber vermişti: <<5000 Türkün kanı İzmir rıhtımını sulamıştır. Ne kadar acıdır ki iki Yunanlı da ölmüştür.>> Oysa katliam o boyutlardaydı ki Venizelos'un olayları soruşturmakla görevlendirdiği Albay Mazarakis bile raporunda yerli Rumların davranışlarını <<kudurmuş>> sözcüğüyle nitelemişti. Venizelos bir taraftan Paris Barış Konferansı'nda Clemenceau Osmanlı heyetine Türk tarihinde başka bir örneğine rastlanmayan çok ağır hakaretler yağdırırken keyif ve neşe içinde gülerken, diğer taraftan da Yunanlılığın Türkiye'deki tüm güçlerini seferber etmişti. İstanbul'a kendi yandaşı çeşitli konularda uzman altı mebus göndermiş, Patrikhane'nin genelgesiyle 7 Eylül 1919 da İstanbul Rum Mebusları adıyla dört yıl için 40 mebus seçilmişti. Bunlar Beyoğlu'nda haftada üç gece gizli olarak toplanıyorlardı. Patrikhane aracılığıyla Osmanlı Rumları gönüllü adıyla askere alınıyor, Yunanistan'dan beslenen İstanbul Rum basını da Büyük Yunanistan için

yayın yapıyordu. Yine İstanbul'da gizli bir Yunan zabıtası da oluşturulmuştu. İstanbul Rumları sokaklarda atış eğitimi yaparcasına silah atıyor, güvenlik kuvvetlerine sözle veya fiilen sataşabiliyorlardı. Yunan bağımsızlığının yıldönümünde, Venizelos'un doğum yıldönümünde ev ve işyerlerine Yunan bayrakları asıyorlardı. Yunan Kızılhaçı ve Venizelos adına yapılacak anıt için rozet dağıtıp para topluyor, Ayasofya'yı haçlı haliyle resmeden resimler satıyorlardı. Patrikhane ve bağlı kuruluşlarının yanısıra eski ve yeni muhtelif Rum cemiyetleri, Rum okulları ve izci örgütleri de aynı ideale hizmet ediyorlardı. Sonuçta Kurtuluş Savaşında asıl hedefi İngiltere'nin bir savaş makinesi haline getirdiği, sayısı zamanla 200 000 bine ulaşan Yunan Ordusu oluşturmuştu.

Yine asırlardır Türkiye'de yaşayan birer milyon dolayındaki gayrimüslim Rum ve Ermeni kitlelerini de istisnaları olmakla beraber bu cephe içinde saymak gerekir. Pontus Rum projesi daha 1904 yılında Merzifon'da yine bir Amerikan kolejinde doğmuştu. Karadeniz Rumları Trabzon Rum Metropolitidi Hrisantos'un liderliğinde Batum'dan Sinop'a kadar uzanan alanda başkenti Trabzon veya Samsun olacak bir Pontus Rum Cumhuriyeti kurmak için harekete geçmişlerdi. Bunun için Hrisantos Avrupa'daki çabalarıyla siyasi faaliyette bulunurken, ayrıca Pontus birlikleri kurarak silahlı mücadeleye de girişmişlerdi. Bir ara Pontus çetelerinin sayısı 25000'e ulaşmıştı ki o sırada düzenli Türk ordusunun mevcudu bile bu sayının altındaydı. Hedef batıdan Yunan Ordusu, doğudan Pontus çeteleri Türk Ordusunu iki taraftan kuşatıp yok etmektir. Türkiye Ermenileri de I. Dünya Savaşı yıllarındaki paylaşma projelerinde hiç hatırlanmamışlarken, bu kez hayali Ermenistan projesine kanmışlar ve böylece gerek İngilizlerin, gerekse Fransızların yordakçılığına soyunmuşlardı. Yerli Ermeniler zaman zaman tutumundan şikayetçi olsalar da Yunanistan tarafından da kullanılmaktan kurtulamamışlardı. Yine bu iki gayrimüslim azınlığın aynı günlerde aralarında Trabzon'u paylaşmadıkları düşünülürse ihanetlerinin boyutları konusunda bir fikir edinilebilir. Yine bu tabloda Taşnak Ermeni Hükümetinin doğudaki özellikle üç sancaktaki işgalci konumuna, Nasturi ve Keldani gibi daha küçük gayrimüslim gurupların faaliyetlerine de yer vermek gerekir.

Düşman ayrıca Türkiye'deki etnik ve mezhep farklılıklarından da yararlanmaya çalışmış, Kürtlük, Çerkezlik, Gürcülük cereyanları yaratmak, bir Alevilik hareketi oluşturmak için çaba harcamışsa da başarılı olamamıştı. Güncelliği bakımından değinmek istediğim Kürt ayrılıkçılığı konusunda I. T.B.M.M. nin tutanakları çok öğreticidir. Bakınız tarih bu konuda nasıl sesleniyor: <<Kürdistan meselesi diye bir mesele bizde mevcut değildir. Biz ayrılık kabul etmez bir şekilde mukadderatımızı birbirimize bağladığımızdan yalnız Türkiye meselesi vardır. Kürtler, Türk birliğinden ayrılmak zihniyetinde bulunanları kendi milletlerinden saymazlar. Biz T.B.M.M. Hükümetinden başka kurtarıcı beklemediğimiz gibi, İtilaf Devletlerinden merhamet dilenmeye tenezzül etmiyoruz. Misak-ı Milli dahilinde barış yapılması için bütün varlığımızla hükümetimize yardım edeceğimizi, T.B.M.M. Hükümeti dahilinde Kürtlüğün ayrı bir unsur olarak kabul edilmesini hiçbir zaman işitmek istemediğimizi.. Arnavut ve Arap kardeşlerimizin başlarına getirilen ibretimiz felakete Kürtleri de maruz bırakmak isteyen bir takım vicdansızların harice gitmelerini bütün varlığımızla reddediyoruz. Yedi asırdan beri İslamiyeti muhafaza eden din ve kan kardeşlerimiz olan yüksek Türk Milletiyle mukadderatımızı birleştirmeye yemin ettik. İngiliz ve Fransız parasıyla aramıza girmek isteyen bu adi bölücülüğü kırmaya azmettik....>> İçimizdeki düşmana gelince, o herhalde milletimizin geleceği, esenliği bakımından dış düşmanlarımızdan daha az tehlikeli değildi. Teokratik bir düzende son yüzyıllarda

milletimizin her türlü ilerlemesine engel olan boş inanç ve hurafelerden beslenen irticayı yenmek, eğitimin çok yetersiz ve milli olmadığı bir düzende cehaletle baş etmek çok çetin ve çetin olduğu kadar da akıllıca bir mücadeleyi gerektiriyordu. Üstelik bu anlayışın temelinde Saltanat ve Hilafete, onun yönetimine dayandığı düşünülürken işin güçlüğü anlaşılabilir. Gerek Padişah, gerekse Damat Ferit Hükümeti Kuvayı Milliyeyi bir fitne ve fesat hareketi olarak kabul etmişler ve cehaletinden yararlandıkları halkı Kuvayı Milliyeye karşı kışkırtarak ayaklandırmışlardı. Padişah halkı Kuvayı Milliyeye karşı ayaklandıranlardan 16 kişiye nişanlar vermiş, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkında verilen ölüm cezalarını onaylamıştı. Anzavur gibi şöhret budalasını paşalık rütbesi vererek, Hilafet Ordusu kurdurarak Kuvayı Milliyecilerin üzerine saldırtmıştı. Yine halkın din duyguları sömürülerek irtica körüklenmiş, Kuvayı Milliyecileri kafir sayan ve öldürmelerini caiz gören 11 Nisan 1920 tarihli Şeyhülislam fetvası Anadolu'yu kısa sürede kana boyamıştı. Bir milletin, bir ülkenin tutsaklığa, yok oluşa sürüklenmesi için yüce din duygularının en yetkilileri tarafından ne ölçüde sömürülebileceğini bize öğretecek daha çarpıcı bir örnek göstermek olası değildir. Dini siyasetten ayırma zorunluluğu da, onu kendi tekelinde görenlerin kutsal duyguları bu şekilde sömürmelerine imkan vermeme arzusundan başka bir şey değildir. Zaman zaman cepheleri geriletan düşmanın üstün gücünden çok, Damat Ferit Hükümetiyle olan ittifakıydı. Düşmanın propagandası çok etkiliydi: <<Yunanlılar hiçbir şeye dokunmuyorlarmış. Yalnız Kuvayı Milliye reislerini arıyorlarmış Padişah tarafından gönderilen bir kuvvet sayılıyormuş>> şeklindeki propagandalar cephelerimizi yıkmıştı. I. T.B.M.M.'de ifade edildiği üzere İstanbul'daki beş on namussuz Anadolu'nun düşmesi için Venizelos'tan, L.George'dan daha çok çalışıyordu. <<Padişah barış yapmıştır. Köylerinize dönüp çoluk çocuğunuza kavuşunuz>> diye köylüleri kandırıyor, <<Yunan gelse ne olur? Gavurlar zaten aramızda değiller mi?>> diyerek halkın direnme gücünü kırıyorlardı. Yoksa cephedeki kıtalar karşısındaki düşmanla baş ediyor, bunun için her türlü özveriye de gösteriyordu. Böyle bir harekatta 40 tan fazla subayın 1000 den fazla eratin şehit düşmesi de bunu gösteriyordu. Bunun yanında milletimiz içinde millet ve vatan sevgisinden yoksun, korkak ve zayıf karakterli insanlar da vardı. Yunanlılar bu sayede Batı Anadolu'da birçok kasabaya sorunsuz bir şekilde girmişler, Harbiye Nezaretinin Yunanlılara kaptıracak fazla ne bir silah, ne de tek bir fişeğimizin olmadığı uyarılarına rağmen bir kısım silah ve cephaneyi de zahmetsizce ele geçirmişlerdi. Terzi dükkanları Yunan bayrakları dikmekle meşgul olmuşlar, birçok kasabada beyaz bayraklı topluluklar işgalcileri karşılamışlardı Hacı veya hoca sarıklı sakallılar, belediye reisleri, eşraf bozmaları yanlarına bir papaz veya bazı Rumları alarak Yunan komutanlarına tuz ve ekmek sunmuşlardı. İzmir'in işgalinin ardından geri çekilen Binbaşı Aziz Bey komutasındaki 25 kadar subay ve 50 kadar er bir kasabaya geldiklerinde, belediye reisi ve askerlik şubesi reisi kendilerini kasabayı terketmeye davet etmişler ve ihtilalcilikle suçlamışlardı. Erzurum Kongresi günlerinde P.T.T. Genel Müdürü, baş müdürlere verdiği gizli emirlerde kongre haberleşmesini engelleyenlere birer maaş ikramiye vaadediyordu. Bir milletin içinde bu tür insanların yaşadığını bilmenin bir sakıncası olmaz, aksine büyük yararı olur. Çünkü bunlar milletin gerçek ruhunu temsil eden unsurlar değildirler. Zira İstiklal Mahkemelerinin üyeleri firar eden kocalarını evlerine almayan eşlere, evlatlarını karakola teslim eden babalara, firarilere yiyecek vermeyen, köylere sokmayan köylülere yüzlerce defa rastlamışlardı.

İşte Türk Milletinin, Türk Halkının bu koşullarda bir kurtuluş mücadelesi vermesi gerekiyordu. I.T.B.M.M. de bazı üyeler akıl ve mantık ölçüleriyle açıklayamadıkları bu

büyük olayı kutsal cinnet olarak nitelendirmişlerdir. Buna karşılık Kurtuluş Savaşı'nın her adımını, her evresini cesaret, kahramanlık ve özverinin yanısıra akla, mantığa dayandıran Atatürk ise bunu milli intibah olarak ifade etmiştir. Atatürk, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerindeki iç ve dış bunalımları yaşamış ve onların içinden gelmiş, yüreği vatan ve millet sevgisiyle çarpan bir kuşağın en karizmatik, en gözde kişisiydi. Dolayısıyla bir Kurtuluş Savaşı önderliği için tüm nitelikleri taşıyordu. Esasen o daha Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olarak Adana'dayken gerek İngilizler, gerekse İstanbul'daki Hükümet nezdinde çok cesur ve ileriye gören bir tavır ortaya koymuş, daha ilk günden Kuvayı Milliye ruhunun müjdecisi olmuştu. Çünkü O'na göre bir yurtsever için her zaman vatana hizmet fırsatı vardı. Bir yurtsever imkansızlıklar içinde olsa da görev ve sorumluluk duygusunu kaybetmemeliydi. Bir millet yalnız kendisine güvenebilir, katlanacağı fedakarlık ölçüsünde varlık hakkı kazanabilirdi. İçinde bulunulan durumda işgalci devletlerle savaşmak intihar etmekle eşdeğer görülür, Türkiye yapılabilecek bir şey kalmadığı umutsuzluğuna düşerse asıl o zaman yok olurdu. Atatürk bu anlayışla komutayı devralır almaz, kuvvetlerini yeniden organize etmeye çalışmış, bir kurtuluş savaşı ihtimaline karşı düşmana teslim edilmesi öngörülen silah ve cephaneden mümkün olduğu kadarının Anadolu içlerine kaçırılması için çaba harcamıştı. Yine İskenderun'a her ne sebep ve bahaneyle asker çıkaracak İngilizlere ateş açılmasını emretmiş, buna karşılık İstanbul Hükümetinin İngilizlerin aldattıcı öneri ve isteklerini, İngilizlerden daha çok haklı gören emirleri karşısında, bu tür emirleri uygulamaya yaradılışının uygun olmadığını, komutayı devretmek üzere yerine atanacak komutanın gönderilmesini istemişti. Ayrıca İngiltere'nin elde etmek istediklerini, ona kendi elimizle vermenin tarihte Osmanlılık, özellikle hükümet için kara bir sayfa oluşturacağını vurgulamış, doğruluğuna inandığı, gerekenlere bildirilmesini ülkenin kurtuluşu gereği saydığı prensiplerine bağlı kalmaktan kendisini engelleyemeyeceğini eklemiştir.

Atatürk İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde önce siyasi mücadele yollarını denemiş, fakat bu yolla bir kurtuluşun mümkün olmadığı sonucuna varınca silahlı mücadeleye karar vermişti. Doğal olarak böyle bir karar vermek için enine boyuna düşünme ihtiyacını duymuş, gerçekten başka bir seçenek kalmadığından emin olmak istemişti. İleride kendi kendine sorabileceği acaba şöyle veya böyle yapabiliirdik türünden bir ihtimale yer vermek istemiyordu. Atatürk bu kararını verirken hayalci davranmamış, kuşkusuz bir hesap adamı olarak ülkede yakılmış olan çoban ateşlerini görmüştü. Düşman karşısında harekete geçirilebilecek büyük bir potansiyel vardı. Ancak bu güç bir hayli dağınık ve yeteri kadar da bilinçli değildi. O halde yapılacak şey bu dağınık haldeki güçleri bilinçlendirmek ve birleştirmek, böylece düşman karşısında büyük bir mücadele gücüne dönüştürmektir. Bu yolda bağımsızlığın ölümden başka bir seçeneği olmayacaktı. Bu nedenle <<Ya bağımsızlık ya ölüm>> parolası benimsenmişti. Atatürk Kuvayı Milliye safalarına katılıp katılmama konusunda tereddütlü görünen Fahrettin Altay'ın İngilizlerin kuvvet gönderip bizi her taraftan sıkıştırmaları halinde ne yapacağı sorusuna şu cevabı vermişti: <<Karşı koymakta sona kalanlarımız bir tepede hayatlarına son verirler. Gelecekte -burada yatanlar vatanlarını kurtarmaya çalışanlardır- yazılı bir taşta sahip olabilirlerse mükafatları bu olur.>> Türk Milletinin kahraman evlatları daha Yunan Ordusunun İzmir'e ayak bastığı gün Hasan Tahsin'in, Süleyman Fethi Bey'in ve daha adlarını bilemediğimiz nicelerinin şahsında bunu kanıtlamışlardı. Rahmi Apak'ın - İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu- adlı eserindeki şu satırlar Türk Milletinin yiğit ruhunun dipdiri olduğunu ne de güzel anlatmaktadır: Efzun alayı askeri mahfel önüne geldiğinde genç, uzun ve yağız bir delikanlı sokağın başına çömeldi. İlk

kurşunda sancağı taşıyan Yunan erini yere serdi. Daha sonra mavzeri tamamen boşalttı. Sonra sokağa dalıp 200-300 mt. kadar geriledi. Sonra tekrar çömelip ateşe devam etti. Cephanesi bitince civar pencereden bakan yaşlı Türk kadınına <<Nine gördün ya, yarın ahirette şahidim sen ol. Kurşunum, cephanem tükendi. Onun için geri gidiyorum...>> Atatürk, Bandırma Vapuruyla Boğaziçi'ni terkedip Karadeniz'e açılırken İstanbul halkı için ağlamış, fakat bu sevgili kardeşlerinin her koşulda kurtulacaklarına olan inancı onun için teselli oluşturmuştu. Çünkü O, bir milletin varlığı ve bağımsızlığı için her şeyi yapması, bu uğurda her türlü özveride bulunması halinde başarılı olamamasını mümkün görmüyordu. Samsun'a çıktığında karşılaştığı üstü başı yırtık, papuçları patlak silahsız bir er kuşkusuz onu yüreklendirmişti. Er ağlıyordu. Atatürk: <<asker ağlamaz arkadaş sen ne ağlıyorsun>> dediğinde irkilen asker bu sesi tanıdı. Anafartalardaki komutanını çelik bir yay gibi selamladı ve <<düşman memleketi bastı, hükümet beni terhis ediyor. Silahımızı elimizden aldılar. Toprağıma giren düşmanı şimdi ben ne ile öldüreceğim?>> Atatürk <<üzülme çocuğum gel benimle>> dedi. Samsun deposundan ere silah verdirdi. Bu Atatürk'e katılan ilk bahtlı mehmetçikti. Gerçi Atatürk çok bezgin, çok çaresiz insan manzaralarıyla da karşılaşmaktaydı. Örneğin Samsun-Havza yolculuğunda rastladığı bir çiftçiye: <<Hemşehri Düşman Samsun'a asker çıkaracak neredeyse, elindeki ocağındaki herşeyi ele geçirecek. Sen ise olanlardan habersiz toprağını sürüyorsun>> şeklindeki hitabına karşılık aldığı, <<Paşa, Paşa sen ne diyon. Biz üç kardeştik. İki de oğul vardı. Hepsi gitti. Bir ben kaldım. Görüyorsun yarım adamın biriyim ben de. Evde 8 öksüz, 3 de dul kadın var. Hepsi sapanımın ucuna bakıyor. Açıkçası benim vatanım da yurdum da aha şu tarlanın ucu. Düşman buraya gelinceye dek benden hayır yok>> cevabı bunun bir göstergesiydi. Ama Erzurum Ilıca'daki istirahat anında konuştuğu Rus işgalinde Çukurova'ya muhacir olmuş Mevlud Ağa'nın <<duyduk ki Erzurum'u Ermenilere vereceklermiş. Hani kimin malını kime veriyorlar. Hele onu bi anlayalım diye geldik>> sözleri, Atatürk'e <<bu milletin neler yapılmaz ki>> sözlerini söyletmişti. Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık aşamasındaki kongreler döneminde, Türkiye Cumhuriyeti devletini kuracak olan Atatürk ve arkadaşlarının hemen hiçbir mali olanakları bulunmuyordu. Güvenebilecekleri tek kaynak milletin cömertliğiydi. Amasya-Erzurum yolculuğu Mustafa Kemal Paşa'nın 800 lirasıyla yapılmıştı. Erzurum Kongresi giderleri ve konuk delegelerin harcamaları için halkın bağışlarına başvurulmuştu. İstanbul'a çekilecek telgrafların bedelleri için bağış isteği olumsuz sonuçlanmıştı. Erzurum'dan Sivas'a gidebilmek için gerekli harcamalar emekli Binbaşı Süleyman Bey'in yaşamı boyunca biriktirdiği 900 lirasını bağışlamasıyla karşılanmıştı. Yolculuk için ekme, peynir ve zeytinden ibaret kumanyalar hazırlanmış, üç otomobil ve üç at arabasıyla hareket edilmişti. Sivas'ta Rauf Bey 100 altın vermiş, Şekeroğlu İsmail Efendi 28 delegeyi 32 gün süreyle konuk etmişti. Eskişehir delegesi Hüseyin Bey bildiri ve nizamnamenin basım masrafı için 200, Heyet-i Temsiliye'nin giderleri için 1000 lira bağışlamış, ayrıca Eskişehir'den üç ay için en az 1000 lira gönderebileceklerini bildirmişti. Yine diğer Eskişehir delegesi Halil İbrahim Efendi de evrak basım gideri olarak 200 lira bağışlamıştı. Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan Ankara'ya hareketi esnasında nakit parası 20 yumurta, bir okka peynir, on ekmeğe yetiyordu. Sivas Amerikan Koleji müdüründen benzin ve lastik, Osmanlı Bankası'ndan da 1000 lira kredi sağlanmıştı. Ankara günlerinde Mazhar Müfit Bey'in kürkü dahil, para edecek ne varsa satılmış, müftü Rifat Efendi'nin sağladığı 1000 kağıt lira işe çok yaramıştı.

Ege Kuvayı Milliyesi yerel kongrelerin kararlarına göre toplanan ayni ve nakdi bağışlarla finanse ediliyor, güneydoğu Kuvayı Milliyesi kendi yağıyla kavruluyordu. XV. Kolordu 1921 başlarına kadar kendi olanaklarıyla yetinmişti.

B.M.M. açıldığında mebus seçilen bazı üyeler istifa etmişler, bazıları mazeret bildirerek, kimileri de bildirmeden Ankara'ya gelmemişler veya gelişlerini geciktirmişlerdi. Buna karşılık Trabzon Mebusu İzzet ve Gümüşhane Mebusu Ziya Beyler Ankara yolculuğunda eşkiya pususuna düşerek hayatlarını kaybetmişlerdi. Dersim Mebusu Ramiz Bey ve arkadaşı Erzincan- Sivas taraflarında eşkiyalarca soyulmuşlardı. Yine birçok mebusun yolculukları sırasında soyuldukları, han köşelerinde parasız ve sefil kaldıkları B.M.M. ne çektikleri telgraflardan anlaşılmaktadır. Ayrıca o günlerin Anadolu'sunda yolculuklar günlerce sürmekteydi. 4 ay izin alan Şarkikarahisar Mebusu Vasfi Bey, bunun 1,5 ayının yollarda geçeceğini söylemişti. Oltu Sancağı Mebusu Yasin Bey, Erzurum Mebusu Durak Beyle birlikte 19 günlük bir araba yolculuğuyla Ankara'ya ulaşabilmişti. Birçok mebus da kendilerini Ankara'ya ulaştırarak kadar paraları olmadan yola çıkmışlardı. Örneğin Rize mebusları Abidin ve Necati Beyler 100 lira borç almışlardı. Siirt Mebusu Halil Hulki Bey 3 Mayıs'ta B.M.M. de okunan telgrafında 19 Şubat'tan beri yollarda olduğunu, parasının ancak Sivas'a kadar yeteceğini bildirip yolluk isteğinde bulunmuştu. Batum Mebusu Ahmet Fevzi Bey için Şavşat'ta bir heybe dolusu manat toplanmış, bu paranın karşılığı 75 lira olmuştu. İlk günlerde birçok mebus aç kalmamak için beraberlerinde bulgur, fasulye, pirinç ve yağ gibi yiyecekler getirmişlerdi. Yatacak yer bulamadıkları için istasyon yolundaki çayırılıkta yatan mebuslardan bazıları sıtmaya yakalanmışlardı. B.M.M. çok mütevazı imkanlarla çalışmış, çok küçük bir binada çok büyük bir davayı yönetmişti. Örneğin kasım ayında bile meclis salonunda soba kurulabilmiş değildi. Bu durum görüşmeleri sürdürülemez hale koyduğundan, sobalar kuruluncaya kadar meclisin tatil edilmesi istenmişti. I. T.B.M.M. aynı zamanda savaştan bir meclisti. Mebus komutanların dışında cephelede nefer görevi yapan mebuslara da sahipti. Örneğin Ziya Hurşit (Rize), Neşet Bey (Üsküdar), Yusuf Ziya Bey (Mersin), Memduh Bey (Karahisar Şarki), Rıza Bey (Muş), Sabit Bey (Kayseri), Sami Bey (İçel), Hamdi Namık Bey (İzmit), Abidin Bey (Rize). I. İnönü Savaşı'nda nefer olarak savaşmışlar, bunun üzerine bir subay, böyle milletin vekilleri gelip bizimle yanyana savaştıktan sonra biz seve seve ölürüz demişti. Yine Bursa Mebusu Operatör Emin Beyle, Bolu Mebusu Dr.Fuat Bey yaralıları tedavi etmek üzere Batı Cephesine gönderilmişlerdi.

Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadınları, Türk çocukları sadece cephe gerisinde hizmet vermemiş, bizzat ateş hattında savaşmışlardı. İlk Aydın muharebesinde kadınlar düşmanın Aydın'dan atılmasında en büyük faktör olmuşlardı. Ellerinde su testileri, ayran kapları ve silahları olduğu halde ilk saflarda askerleri korkmayınız, biz buradayız diye teşvik edip düşmana ateş açmışlardı. Özellikle Emir Ayşe adlı bir kadın elindeki sopasıyla mitralyöz ateşine karşı ilerlemiş, neredesiniz kahraman erkekler, benimle geliniz diyerek askerleri yüreklendirmişti. 70.Alay Komutanı Hafız Halid Bey'in 12 yaşındaki kızı Nezahat Hanım, Gediz ve İnönü'de 100 den fazla düşman askerini öldürmüş, askerler kendisine Türk Jandarkı adını vermişlerdi. İnegöl cephesini ziyarete giden mebuslardan Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey karşılaştığı 15 yaşlarındaki bir çocuğa: <<burada ne yapıyorsun diye sorduğunda, vatani vazifemi yapmaya geldim cevabını almıştı. Savaşa katıldın mı, düşmanla cenkleştin mi>> sorusu karşısında, çocuk asker katıldığı çarpışmaları saymaya başlayınca kendisi onun karşısında küçüldüğünü hissetmişti. Cephe her adımda çocuk yaştaki

yavrulara rastlamış, özellikle babasının yanında savaşan 12 yaşlarındaki Feridun adlı çocuk gözlerini yaşartmıştı.

Açıktır ki bir milletin mukadderatı ancak savunma ve savaş güçlerinin, savaş vasıtalarının yeteneklerine ve değerine bağlıdır. Dolayısıyla bütün bu güç ve imkanların en üst düzeye çıkarılması ve kullanılması gerekiyordu. Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan başarı kuşkusuz bu gerçeğin en iyi şekilde anlaşılması ve uygulanmasıyla sağlanmıştı. Özellikle Atatürk bu ölüm kalım savaşında hiçbir gücü yitirmemeye büyük özen göstermişti. Temmuz 1920'de Ankara'dan Eskişehir'e geldiğinde dağınık halde çekilen kuvvetlere rastlamış, nereye gittiklerini sorduğunda askerler bu soruya ancak başlarını eğerek cevap vermişlerdi. Atatürk o anda askerlere gür bir sesle <<sizler kahramansınız, arslanlar gibi dövüştünüz. Çok üstün düşman kuvvetleri karşısında elbette çekilecektiniz. Yeni kuvvetler vereceğim. Toplu olacağız ve düşmanı yeneceğiz>> şeklinde hitabetmiş, aynı zamanda onlara birkaç eğitim de yaptırmıştı. Ardından da I. ve II. İnönü zaferleri kazanılmıştı. B.M.M. nin kurulduğu günlerde her yere koşturulan, örnek bir süvari alayı olan 3.süvari alayının mevcudu 292 idi. 9 çeşit tüfeğin olduğu alayda tek bir kılıç olmadığı gibi, fişeklik olmadığından cephaneye ceplerde taşınıyordu. Bir defasında Fransızların üniformasız askerlerimizin çete olduklarını ileri sürmeleri üzerine, Atatürk onların çete değil, vatanlarını savunan askerler olduğunu söylemiş, Fransızların üzerlerinde üniforma olmadığını belirtmeleri üzerine, üzerlerine giydikleri bizim üniformamızdır cevabını vermişti. Kütahya ,Eskişehir Savaşlarında askerin üzerinde elbisesi, ayağında değil fotini çarığı bile bulunmuyordu. Cephedeki askeri doyurmak bir yana, Ankara'daki mebuslar bile fırınlarda ekmek bulamıyorlardı. Hayvan vebasası öküzleri kırıp geçirmişti. Hemen ardından Sakarya boylarında toplanan 72000 kişilik ordu için şehitler ve firarlar nedeniyle sadece 28000 silah kalmıştı. Ordunun günlük 72 ton un ihtiyacına karşılık, mevcut kapasite 23 tondur. Derhal kapasitenin artırımına gidilerek 100 000 kişinin yemesi, içmesi, doyması sağlandı. 100 000 kat elbisenin bir aylık bir sürede hazırlanması gerekiyordu. 150 000 kat elbise imal edildi. Bir kaputun miadı 3 yıl olduğu halde, 6 ayda bir kaput verildi. Potin ihtiyacı Tekalif-i Milliye'den sağlanan çarıklarla karşılanırken, bir taraftan da günde 1200 çift ayakkabı üretecek bir imalathane kuruldu. İktisat Vekaletinin çekirge mücadelesi için depolarında korunan tenekelerden mataralar yapıldı. Konya'da, her tarafta ordudan ayrılan ustalarla parasız süngü imali sağlandı. Sakarya Meydan Savaşı'nda 150 000 civarında top mermisi harcanmıştı. Savaş sırasında Batum, Erzincan ve Elazığ gibi yerlerden cepheye silah ve cephaneye yetiştirilmesi gerekiyordu. Bütün imkansızlıklara rağmen bu başarıldı. Atatürk, bir milletin bütün vasıtalarından mahrum edilse dahi, kendisini kurtaracak olan vasıtaları yaratabileceğini öğreten liderdi.

Kurtuluş Savaşı'nda Türk Milleti sadece cesaret ve kahramanlığı, çalışkanlığı, pratik zekasıyla değil, hemen her alanda zeki bir millet olduğunun çarpıcı örneklerini vermişti. Sait Molla ile İngiliz haber alma servisinin İstanbul'daki başı olan Rahip Frew arasındaki teati edilmiş 12 mektup, Frew'ın yanına hizmetkar olarak sokulmuş bir ajan vasıtasıyla elde edilmişti. Atatürk Hint Müslümanları adına Ankara'ya geldiğini söyleyen Mustafa Sagir'in gerçekte İngiliz casusu olduğunu daha ilk görüşmesinde anlamıştı. İstanbul'un işgalinden 5-6 ay kadar sonra, İstanbul'la gizli bir telden haberleşme sağlanmış, bu durum İtilaf Kuvvetlerinin İstanbul'u tahliye etmelerine kadar sürmüştü. Bu merkezlerin telgrafçılar arasındaki adı <<Gece Kuşu>> idi. Gece yarısından sonra kararlaştırılmış işaretleri verdikten sonra haberleşme başlar, şafak sökünçeye kadar devam ederdi.

Büyük Taarruz'un başarısı içinde düşmanı yanıltmaya yönelik diplomasi oyunlarından tutun, insan zekasının düşünebileceği en ince taktik yöntemlere kadar her şey düşünülmüş ve yapılmıştı. İngilizleri kuşkulandırmamak, siyasi çözüm umudunu yitirmedığımız imajını vermek için Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey Londra'ya gönderilmişti. Komutanların buluşmasını kamufle edebilmek için futbol turnuvası düzenlenmiş, Başkomutanın cepheye gidişini gizleyebilmek için gazete ve ajanslara Çankaya'da kordiplomatiğe bir ziyafet vereceği haberi verilerek yayınlatılmıştı. Ayrıca askeri tiyatrolarda hazırlanan piyeslerle düşmanın sebep olduğu facialar, yaptığı zulümler gösterilmişti. Yine kadın sözünün, kadın gözyaşının erkekler üzerindeki etkisinden de yararlandı. Halide Edip ve Erzurumlu Gül Hanım askerlerle beraber ağladılar. <<Eğer vatani kurtarmadan gelerseniz size lanet edeceğiz>> dediler. Bütün asker ağlayarak yemin ettiler ve görevlerini de en iyi bir şekilde yerine getirdiler.

Biz bu konferansımızda bize özgür ve bağımsız bir vatan sağlayan başta Atatürk olmak üzere Kurtuluş Savaşı kuşağının hangi koşullarda mücadele ettiklerini, hangi güçlüklerle mücadele edip başarılı olduklarını zamanımızın elverdiği ölçüde sunmaya çalıştık. Bunu hiçbir zaman unutmamak, unutturmamak bu zaferi kazananlara karşı minnet borcumuzdur. Ancak bütün bunları anlatmaya çalışmaktan amacımız sadece bu ahlaki görevi yerine getirmekten ibaret değildir. Belki de daha önemlisi sahip olduğumuz değerlerin, cumhuriyetin değerini bilmek, onu korumak ve geleceğe emin adımlarla yürümek ve bunun için gerekli dersleri çıkarmaktır. Sözlerime son verirken Atatürk ve arkadaşlarına ebedi minnetlerimizi, aziz şehitlerimize sonsuz saygılarımızı arz ederim.